

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ З УРАХУВАННЯМ НОВИХ ПІДХОДІВ ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Гончарук Валентина Анатоліївна,

к. п. н., доцент

Гончарук Віталій Володимирович,

к. п. н., викладач

Уманський державний педагогічний університет

імені Павла Тичини,

м. Умань, Україна

goncharuk424@ukr.net

Вступ. Ми живемо у період кардинальних змін у світі загалом, і в освіті зокрема. Найперше ці зміни стосуються змісту освіти, який базується на особистісно зорієнтованому, компетентнісному та діяльнісному підходах до навчання й націлений на формування таких компетентностей, які дозволять сучасній людині самовизначитися у професійній діяльності й утвердитися в житті. По-друге, нагальним завданням постає особистісно-професійний розвиток педагогів, який «визначається успішністю виконання соціального замовлення держави й потреб суспільства щодо підготовки гуманних, компетентних, конкурентоздатних спеціалістів» [5, с. 8].

Закладу вищої освіти належить сформувати в майбутнього вчителя-філолога найголовнішу компетентність – усвідомлення цінності рідної мови, її енергетичного заряду, необхідності збереження культурних набутків українців для майбутніх поколінь. Філолог у майбутньому на уроках української мови має підготувати таких молодих людей, які зможуть вільно послуговуватися українською мовою, гордитися нею, не будуть байдужими до її майбутнього.

Під час уроків української літератури вчитель повинен спрямувати свої зусилля на формування «компетентного учня-читача, здатного до діалогічної

взаємодії, відкритого до комунікації з ровесниками, спроможного зрозуміти цінність читання для самореалізації і саморозвитку, що особливо важливо в епоху потужного розвитку інформаційних технологій» [6].

Навчання за оновленими програмами з української літератури вчитель-філолог повинен спрямувати на розвиток і соціалізацію особистості учнів, на формування у них національної самосвідомості, а також навичок практичного використання досвіду, здобутого за допомогою читання. Цінність використання введених у програми творів на уроках української літератури в тому, що вони «допомагають дітям у практично-ігровій формі підготуватися до життя, поміркувати над учинками персонажів, подискутувати з приводу моральних і світоглядних колізій, наявних у художньому світі, спробувати вирішити важливі соціальні проблеми, визначити власні цінності й орієнтири» [6].

Закладам вищої освіти у процесі підготовки педагогів слід врахувати і сучасну вимогу: необхідність оволодіння цифровою грамотністю, вмінням ефективно застосовувати комп'ютерні технології як в умовах офлайн-навчання, так і під час онлайн-занять. Підготовка вчителів до організації змішаного навчання – це завдання номер один в умовах сучасної пандемічної кризи та інших різноманітних викликів, які можуть поставати у світі в майбутньому.

Мета статті. Охарактеризувати визначальні складники професійної компетентності вчителів-філологів з урахуванням нових підходів та інформаційних технологій.

Матеріали та методи. У процесі дослідження використано аналіз наукової і науково-методичної літератури – для формулювання визначення «професійна компетентність вчителя-філолога» та з'ясування її основних складників; узагальнення й систематизація – у процесі розкриття характерних особливостей складників професійної компетентності вчителя-філолога.

Результати та обговорення. Професійна компетентність учителя – це сукупність його особистісних якостей, загальної культури та кваліфікаційних знань, умінь, методичної майстерності, гармонійна інтеграція яких у педагогічній діяльності дає оптимальний результат. На основі аналізу

літератури, перспективного педагогічного досвіду можна сказати, що підвищенню рівня професійної компетентності вчителя сприяють: високий духовно-моральний клімат у закладі освіти, що забезпечує сприятливі умови для вияву його творчості; систематична самоосвіта вчителя; участь у проектах, конкурсах, фестивалях, конференціях, семінарах, методичних об'єднаннях тощо; акцент на інноваційному, творчо пошуковому компоненті методичної діяльності; моральне й матеріальне заохочення.

Нами було проаналізовано визначення поняття «професійна компетентність учителя-філолога» у різних джерелах і виокремлено ті, до яких схилитимемося у дослідженні. За першим із них (визначення О. Семеног), професійна компетентність учителя української мови та літератури – це «інтегральна особистісна якість, що включає педагогічну, психологічну, лінгвістичну, мовну, комунікативну, фольклорну, літературну, етнокультурознавчу, методичну, інформаційну, дослідницьку компетенції й виявляється на високому рівні готовності філологів до педагогічної діяльності» [8, с. 38]. Згідно з другим визначенням (І. Халимон), професійну компетентність учителя-філолога можемо вважати «результатом оволодіння фахівцем професійними компетенціями – загальнокультурною, педагогічною, психологічною, лінгводидактичною, навчально-пізнавальною, комунікативною (до складу якої входять мовна (лінгвістична), мовленнєва, соціокультурна)» [9, с. 15].

Опрацювання стану вивчення означеної проблеми дало підстави для виокремлення визначальних складників професійної компетентності вчителів-філологів з урахуванням нових підходів та інновацій, а саме: педагогічної, психологічної, комунікативної, культурологічної, інформаційної, методичної. Принагідно вкажемо й на те, що важливими для філолога є й компетенції, які відображаються в інтелектуальній, інформаційній, суспільно-політичній сферах. Слід додати й те, що сьогодні розширилися функції вчителя-філолога, пов'язані з пошуковою, науково-дослідницькою й культурно-просвітницькою діяльністю.

Щоб успішно підготувати високопрофесійного вчителя-філолога, треба враховувати характерні особливості складників його професійної компетентності.

Забезпечувати ефективність навчання, створювати сприятливі умови для навчальної діяльності зможе філолог зі сформованими педагогічною та психологічною компетентностями. В основі останньої – знання загальної та вікової психології, вміння визначати рівень розвитку особистості й позитивно впливати на її розвиток. Психологічна компетентність, на думку Є. Варбана, охоплює вміння адекватно оцінити власні здібності, можливості; вибрати найефективніші варіанти поведінки; регулювати власні емоційні стани, долати критичні життєві ситуації [2].

Процес формування комунікативної (у складі якої мовна (лінгвістична), мовленнєва, соціокультурна) компетентності є невід’ємним у професійній діяльності філолога. Мовленнєву компетентність розуміємо як здатність особистості будувати власну комунікативну поведінку відповідно до реальних ситуацій спілкування, передусім професійного. Мовленнєвий досвід – це продукт взаємодії суб’єкта із середовищем, не тільки набутий у підсумку, а й той, що набувається у процесі цієї взаємодії. Він є передумовою і результатом упорядкованого лінгвістичного досвіду, який, за Л. Щербою, можна вважати власне мовленнєвою компетентністю [10]. Філолог повинен здійснювати нормативну мовленнєву діяльність, що передбачає вміння адекватно висловлюватися й адекватно розуміти сказане і прочитане.

П. Решетніков, обґрунтовуючи підходи до конструювання моделі культурологічної підготовки спеціаліста на основі представлення життєдіяльності людини як сукупності її відношень до зовнішнього світу, виокремлює такі її складові: екологічну, технологічну, правову, політичну культури, культуру сімейних стосунків, комунікативну, гносеологічну, економічну культури [7].

Обізнаність учителя української мови та літератури з новітніми технологіями, методиками викладання філологічних предметів, його

практичний досвід і творчість, ділове співробітництво сприятимуть у майбутньому формуванню й розвитку учнівської лінгвістичної компетентності.

Вчитель-філолог має бути компетентним у сфері застосування інформаційно-комунікаційних технологій для оптимізації професійної діяльності та змоги навчати учнів адекватно діяти в інформаційному суспільстві.

Основу методичної компетентності складають знання методологічних і теоретичних основ методики навчання мови, концептуальних основ, структури й змісту засобів навчання, вміння застосовувати мову в педагогічній діяльності, виконувати основні професійно-методичні функції [4].

Вчитель має пам'ятати, що формування в учнів предметних і ключових компетентностей відбувається в єдиній системі використання різноманітних прийомів, методів, дій, технологій, де діалогічні, групові та інтерактивні форми організації освітньої діяльності учнів стануть пріоритетними. Працюючи в парах, групах, ротацийних трійках, учні навчаються брати на себе відповідальність та добросовісно виконувати доручену роль; ухвалювати спільні рішення; усвідомлювати важливість власної ініціативності, небайдужості, активності у визначенні громадянської позиції.

Допомагають учителям чіткіше структурувати навчальний матеріал, урізноманітнити подання навчальної інформації та перевірки її засвоєння мультимедійні продукти: анімації, відеодемонстрації, репродукції картин видатних митців, навчальні фільми (відеофрагменти), слайди-шоу, буктрейлери [6].

О. Вознюк і О. Дубасенюк на розробленні інтегративного підходу до професійного розвитку особистості педагога в умовах цивілізаційних змін, який передбачає комплексне врахування закономірностей і механізмів цілісного розвитку людини як фахівця, особистості і громадянина [3].

Слід додати, що в наш час важливим показником професійної компетентності педагога постає не стільки його професіоналізм, скільки формування його «професійної ментальності в широкому життєдіяльному

контексті» [1, с. 15], тобто трансфесіоналізму як «здатності реалізації ідей і способів професійного вдосконалення, професійного розвитку в процесі переходу через межі різних галузей знань і видів педагогічної діяльності, інтеграції функцій цієї діяльності» [1, с. 15].

Висновки. Отже, у вчителя-філолога у ЗВО потрібно сформувати такі основні компетентності, як: педагогічну компетентність (усвідомлення ролі вчителя, конструювання власного педагогічного досвіду); психологічну, яка охоплює вміння оцінювати здібності, можливості; комунікативну (опанування знань про лінгвістику як науку, загальних відомостей про мову; перевірка знань і вмінь з фонетики, лексикології, граматики, синтаксису тощо); культурологічну компетентність, що містить відомості про мову як національно-культурний феномен; інформаційну (набуття та переробка інформації в професійно-педагогічній діяльності); методичну (володіння дидактичними методами і прийомами й уміння застосовувати їх у процесі навчання).

Тоді такий учитель зможе підготувати і молодих людей у закладах загальної середньої освіти із такими ж компетентностями.

Останнім часом кількість складників професійної компетентності вчителя-філолога постійно збільшується. Джерелом цього виступають особливості освітньої підготовки в педагогічному ЗВО, упровадження державних освітніх стандартів вищої професійної та середньої загальної освіти, тенденції модернізації сучасної освіти та ін. Враховуючи актуальність і важливість досліджуваної проблеми вважаємо, що подальшого науково-теоретичного осмислення та практичного втілення потребують шляхи, форми та методи формування професійної компетентності майбутнього філолога у період навчання у ЗВО.

Література

1. Адольф В. А., Степанова И. Ю. Развитие профессионального потенциала педагога в условиях обновления образовательной практики. *Инновации в образовании*. 2011. № 10. С. 14–24.

2. Варбан Є. О. Стратегії подолання життєвих криз в юнацькому віці: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07. К., 2009. 20 с.
3. Вознюк О. В., Дубасенюк О. А. Інтегративний підхід до професійного розвитку особистості педагога в умовах цивілізаційних змін. *Науковий часопис НПУ імені М. М. Драгоманова*. К., 2010. Вип. 12 (22). С. 17–20.
URL: <http://eprints.zu.edu.ua/8418/1/>
4. Картава Ю. Професійна компетентність учителя української мови та літератури як педагогічна категорія. URL: https://www.cuspu.edu.ua/ua/ntmd/konferentsiy/2-mizhnarodna-internet-konferentsiya-2014/section-4-5-6/1283-profesijna_kompetentnist_uchitelya_ukra
5. Клокар Н. І. Підвищення кваліфікації педагогічних працівників в умовах післядипломної освіти регіону на засадах диференційованого підходу: монографія. К. : Либідь, 2010. 528 с.
6. Методичні рекомендації щодо викладання української мови і літератури у 2019/2020 навчальному році. URL: <http://gapon.te.ua/informatsiina-platforma/materialy-monu/item/1235-metodychni-rekomendatsii-monu-pro-vykladannia-ukrainskoi-movy-i-literatury-u-511-klasakh-u-zakladakh-zahalnoi-serednoi-osvity-u-2019-2020-navchalnomu-rotsi>
7. Решетников П. Е. Нетрадиционная технологическая система подготовки учителей. Рождение мастера. М.: Изд. центр «ВЛАДОС», 2000. 301 с.
8. Семенов О. М. Система професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури (в умовах педагогічного університету): дис. ... доктора пед. наук: спец. 13.00.04. К., 2005. 476 с.
9. Халимон І. Й. Формування професійної компетентності вчителя з другої спеціальності «Іноземна мова»: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04. Житомир, 2009. 20 с.
10. Щерба Л. В. Языковая система и речевая деятельность. 2-е изд., стер. М.: Едиториал УРСС, 2004. 428 с.